

NÉMETH ISTVÁN PÉTER: „REMEKMÜNÉL JOBB A TERMÉSZETESSÉG”

KERÉK IMRE: *Mint eleven ígélet*

AKASZTÓ. 2017. KISKUN HELIKON 9.

Legújabb verseskönyvét a költő a legelső kötetéből vett *Dallal* dedikálta feleségének, Ilonának. Többszörösen beszédes gesztus ez, vagy több annál, hiszen társához-műzsájához, valamint korai hangjához való hűségét fejezi ki ez ajánlás által Kerék Imre. Egyben még azt is előrebocsájtja így, hogy a következő oldalakon a legszemélyesebb, már igazán őszikés korából való lírai mondanóját ossza meg majd olvasóival a – többek közt – Arany János-díjjal is kitüntetett szerző.

A könyv kompozíciója egyszerű, szimmetrikus. Harmincnégy dalszerű költeményt – van köztük vagy féltucatnyi szépen faragott szonett – és ötven négysorosot tartalmaz. A hosszabb versek ciklusának *Termő ágak* a címe, ezt a tömböt követi az *50 miniatűr*.

Kerék Imre a költői pályáján ötven esztendő óta hibátlan, meg nem bicsaklott hangú, folyamatosan érő-kiteljesedő alkat. Fiatalon is élt-halt mesterségéért, birtokában volt a szakmai fogásoknak, önmagához szigorúan. 75. életéve felé közelítve jottányit sem veszített még azokból az alkotói energiáiból, amelyek verseit képgazdagon szép muzsikákkal és virtuóz, nem egyszer rafinált technikákkal eltöltötték. (Kimondottan az aggkorról egy verse szól, de az is duhaj szerepjáték inkább, Carmina Burana-apokrif: *Iffjúkor! Öregkor! / Elég volt a jóból...*) A népi költők (ha ugyan utóbbiakhoz számíthatjuk Kormos Istvánt, Nagy Lászlót és Simon Istvánt) képi és hangzásvilága előtti nyugatosok szintén a mesterei voltak, s hatásuk – mint igény és mérce – most is jelenlévő. A kötet első oldalain Babits és Kosztolányi visszhangját artikulálja magáévá Kerék Imre a következő szonettek strófaiban:

*Kellesz te még vijjogni, mint a vércse,
ha botozzák a nyomorultakat,
borítják a világot lángba – vérbe –
sikolt, ha sikoltani szabad!*
(Kosztolányi hangján I.)

Joggal teszi föl az olvasó a kérdést, hogy mi újat hozhat Kerék Imre parafázisa? Egyrészt minden nívumnál többet ér, ha valaki egy elhangzott parancsot érvényben tart, jelenében legitimál, mert azt öröknek tartja, s nem hagyja feledni. Ilyen Kosztolányi részvét-etikája is, amit nem győzött hangsúlyozni a soproni poéta eddig sem a modernitásban. A másik, ami már tényleg az ő szabadalma, az, hogy például Babits filozófiákat illusztráló zseniális szcenikájának visszaadja a tapinthatóságát, az intellektuális elvontságának újra az érzékiséget. Hiába nevezzük – helyesen amúgy – tárgyias költőnek Babitsot, s bármennyire is értjük a dió belsejébe zárt vak dió, azaz a személyiség világát, mégis csak van mód kitörni ebből a látomásból, ha e képet Arany János természetalapú gondolatmintái felől értelmezve revideáljuk. S akkor egészen a rilkei „Változtasd meg élted!” parancsolatáig juthatunk. Állítás helyett az imperatívuszig:

*Bűvös körömből ki kell végre törnöm,
mintha az ért dió héját kopálva
megroppantja a vadmadár s utána
elsöpri a burkot szerte a földön;
de ha mélybe fogódzik pöre magva
némelyiknek, tán megfogon tavaszra.*

(A lírikus proológja)

Babits után száz évre a dió kobakja egyszerre úgy marad és válik ismét költői motívummá, hogy amit elveszített a 20. század elején, megint birtokolhatjuk: színe, íze, illata, története van a versbéli csonthéjas gyümölcsnek, visszagurult a természetbe, már nem csupán a névátvitel egyik tagja, amivel bensőnk az azonosulásig mutat hasonlóságot. Kerék Imre a babitsi sorstragédiát igézi eleven reményre azzal, hogy a szemnyi dió-flóra köré a föld feletti madaras faunát és időtávtatul a föld alatt is forgó évszakokat festi. (Az eredeti kép logikájától sem tért el Kerék, hiszen a téli-tavaszi föld alatt is legalább éppolyan sötétnek kell lennie, mint amilyen a feltöretlen – vak – dió belsejében.)

Dunántúli zamatok van, hamisíthatatlan, ezeknek a költeményeknek. S ez nem pannoni közhely. Itt a Balaton-környék földje-vize-ége sajátos világ harmadait mossa egybe. (Csak a távoli tenger-vidékek hasonlatosak e partokhoz, de azokat meg majd a badacsonyi öbölhöz arányíthatja a költő.) *Balaton* *anzix* című dúdolható költeménye Egry József lehetőfinom vízfestményeit asszociálja. A hegyek, hogy ne legyen súly a képek füzérében, nem a bazalt-testükkel vannak jelen, hanem lebegőn, csupán égbe érő csúcsaikkal, ahol a rege terem, vagy mennybe nyúló tornyukkal:

*A Balaton
gerjedező
felszíne tűz-
veres mező
Tátika, Csobánc,
Szigliget
régiregét
rejteget,*

*s pezseg, csitul,
ormosodik
a kéttornyú
Tihany-fokig
hullámok csipkés
taraja. –
Egy ölelés
Somogy, Zala.*

*S a tó dajkálja
testemet,
susog, becéz,
göcög, nevet,
és egy ütemre
ring elem
a Véges és
a Végtelen.*

S hogy miért tartom egyik legszebb kortárs balatoni versünknek e fentit, hadd árulom el! Mert az édesvízű tó világának kvintesszenciáját hordozza a dal. Ha valaki, mint a költő Kerék Imre, a Balaton déli partjánál, épp Alsóbélatelep strandján belép s begyalogol az ottan sekély tóba, pontosan ezt a képet fogja látni, amit a költemény befog. Balról Keszthely, s tiszta időben jobbról Tihany hegye az apátsági templom tornyaival. Aki belemerül bentebb a vízbe, a hullámmozgásnak azt a ritmusát kapja, amit a vers enjambement-jai kottáznak. Az őselem valóban gyermekké, sőt magzattá teszi a vízben ringatózót, vagy éppen a természet oly apróka részévé,

mint egy sulyomlevél. Ahogyan Weöres Sándor fogalmazta meg Egry József balatoni festményeinek lényegét: *fénybe mossa termetét / aztán elolvad az ember*. Kerék Imre panteizmusa igen hasonló: föloldódik az őselemekben, miközben maga is megtelik földi, vízi és égi csodákkal. A tér elemei összehajolnak, egybeérnek. Így az időéi is. Ha a Papp Árpád emlékének ajánlott *Hellászi ősz* strófáit cím nélkül hagyta volna, a táj akár balatoni is lehetne. Az arányok ugyanis megfeleltethetők egymással a két parton. Azonban a magasabb hegyek és tágabb vizek, valamint az itteniek között még valami igen rokoni létezik: a tücskök, a kabócák zenéje. Mind Epidauros, mind Badacsony tücskeinek muzsikáját verseikbe kottázták a költők. Miképpen a halálos beteg Devecseri Gábor kórházi ágyáig elvitte hajdan Papp Árpád magnetofonszalagján Epidauros tücskeinek hangját (Vö. Devecseri Gábor műfordításkötetének címevel: *Epidauroszi tücskök, szóljatok!* 1978-ból), úgy szólítja most a holt kaposi költőbarátot Kerék Imre verse. A görög mitológia és Szabó Lőrinc *Tücsökzenéje* tudatosította bennünk, hogy e rovarok el-elnémuló, ám újra felzengő, s véget nem érő muzsikája az, amivé a költészet igézni igyekszik az időt:

*... a sűrűdő sötétet átszövi
miriád kabóca ciripje,
mintha a lét őstelevénye
harsogná énekét érzékeidbe.*

Kerék Imre nem viaskodik az idővel, ennél fanyarul is bölcsőbb, ám még a mulandóság évszakától, a harmadiktól is éppen ezért mézes gyümölcsöket és pillanatokot áhít. (Szemben a mulandósággal szorongásai szép bevallásával pedig egészen hitelesíti a lírai vallomásokat.) S utalok a kötet ajánlására, ezeket a versekben megörökített alkalmakat – nem egyszer, nem kétszer – feleségével, vagyis Múzsájával, Ilonával éli meg, akit a bibionei szonettben „eleven igézethez” hasonlít. Együtt néznek szét *Ősz közepén a Börceháton* is, ahonnan Berzsenyi visszanézett még szülőföldjére, mielőtt végleg – Keszthelyen át – el nem indult a niklai remeteségbe. Dani uraság híres verse, *A közelítő tél* is megidéződik a börzsönyös-berzsenyis strófában, no meg a tán a legszebb magyar hitvesi vallomás, a *Szeptember végén*, amelynek anapesztusai itt szökellnek a 21. századi költeményben.

*Még érik a szőlő a Börceháton,
itt-ott leve buggyan rőt venyigén.
holnapra lefonnyad tarka virágom,
amit csokorban hoztam neked én.
Távol hegyeknek üstöke fehér már,
bundás hadakkal a tél közelít.
Még börzsönyös ága levele hintál –
éltünknek lesz-e új tavasza itt.*

A Börce-hát alatt egy Bazsi nevű kistalu fekszik Sümeg irányában, Simon István bölcsőhelye. *A szavak terelője* című opuszban Kerék Imre azt várja Simon Istvántól, hogy segítse őt a természetben, miképpen Vergilius Dantét a pokolban, hogy minél szebb szavakat és költői képeket találjon a feleség számára írandó verséhez. (Simon ugyanis az utolsó kötetében csupán a következő eligazítást hagyta ránk: „Nézz bárhová, metaforára lelsz...”)

*Szavak terelője a réten,
nóगतok új metaforákat,
hogy hozzá illőn és merészen
körülbecézzék Ilonámat.*

*Szőke hajában arany fényfolt
és jó szaga is árad szerte,
ilyen a júliusi égbolt,
hársfaillattal fűszerezve.*

Kerék Imre valóban képes egy új metaforáért akár ezer éveket beszaladozni. Visszafelé például emígy:

*Kedvesem, mint karcsú őz,
hová futsz előlem? –
csillagrengető fűszál
bámul eltűnőben...*

E dal ősképéhez egészen Horatiusig kell visszanyúlnunk. A római, régholt költő írt olyan udvarló verset, amelyben a lánykát megriadt őzikéhez hasonlította (Carm. I. XXIII. *Vitas inuleo me similis, Chloe...*). Kerék Imre szívesen elevenít föl hajdanvolt divatos formákat, s eleven gondolatokkal és dallamokkal szövi meg rámaikat. A dunántúli fülnek és szívnek – közelebbről – oly ismerős és kedves ritmus hallatszik, a *Himfy-strófa* ütemei szerinti:

*Eljött már Bacchus hónapja:
kecskecsöcsű-fürtöket
lány, legény puttonyba rak ma –
beköszöntött a szüret!
Nosza, fürgén szaporázva,
nem leszünk restek mi sem,
szorgoskodjunk, ám vigyázva:
ne guruljon szét a szem! -*

NÉMETH ISTVÁN PÉTER: „REMEKMÜNÉL JOBB A TERMÉSZETESSÉG”

*Dal, kacagás minden ajkon,
amíg le nem száll az alkony,
s lovacska-vonta szekér
terüjével hazatér.*

A hazatérő szekeret azonban nem mindig álomi idill húzza. A költő szülőhelye, Háromfa körüli vidék lelki tájként például úgy tárul eléink *A Rinya partján* című versében, hogy a költői én nyugtalanságára, szorongására is következtethetünk egy beleapplicált vendégszóveg fölismérésekor. Úsznak a metrumok itt még, szabályos adoniszi sorok párban indítják a versszakokat (Kerék Imre eddig is mestere volt e kólonoknak):

*Nézd csak a bikkfák
hajzuhatagját,
szőkéllik rajtuk a menny aranya.
Fészkén pittyegve
moccan a fecske,
a többi is már megtért haza.*

Eddig semmi disszonanciát nem hordoztak a szép természeti képek, bár a fészkére hazatért, pittyegő fecskéről eszünkbe juthat, jut is, Goethe éji dalából a már bűvó berki madárka. (Kerék Imre több változatban is lefordította Goethe híres miniatűrjét.) Ám az utolsó, harmadik strófa első két adoniszi, majd további három sorából drámai jambusok, nyújtott spondeuszok lesznek. Arany János *V. László* című balladájából emeli át a *Fordulj be és aludj!* tanácsot mint önmegszólítást Kerék Imre. A gyermekkori táját elalvás előtt még fölidéző költő nosztalgijába is legalább annyi fájdalom lopódzik, mint amennyi egy régvolt történelmi személyiség szinte halálos lélekállapotába, mit utóbbi a szolgálai előtt sem tudott már titkolni. Mi ez a királyinál is nagyobb hatalom, amely szorongással tölti el a poétát? Igen, a veszendőség fenyegetéséről, annak uralkodói ítéletének – hogy az életidő véges – megváltoztathatatlanosságáról van szó. Ráadásul ez a hatalmas nem mutatkozik, csupán megannyi szépség között üzen egy „kandi kakukk” hangján. A költő csak számolhatja a kakukkszót, mivel egy néphiedelem szerint annyi esztendeje van hátra, amennyit e madár kiált:

*Kutyák ugatják
a Hold rőt sajtját –
Mire vársz még? Fordulj be és aludj! –
ha jó a hajnal
madárzsivajjal
füleld, mit jósol a kandi kakukk!*

Simon István *Rapszódia az időről* című versében is ugyanerről, a hátralévő évek számáról zengett a kakukk 1974-ben:

*A kettősnyelvű, bohókás fagott
esett például a szegény kakukkra,
s beleborzongtunk, bújkálva ha fujta
az évet, mit rekedten ránk szabott.*

Kerék Imre gyönyörű képzuhataga után olvasóját is ez a kísérteties borzongás fogja el. Ahogyan Illyés fogalmazott, hogy ajkán összefut a borzadály és a kék. Őnszínűnek láttatja (*Őszike*) című versében a mennyboltot a költő, ám akkor ér legközelebb mesteréhez, amikor az esztendők távolából ő is azt a gyerekkori malmot idézheti föl, mint amit Arany János is valaha a Margitszigeten:

*Hajó-kerekek
Zubogását hallom.
„Hajrá, gyerekek:
A vízi malom!”
(Arany János: A tölgyek alatt)*

*Felhők aranyporától
a menny vakítón fénylett.
kerekek kerepeltek
régí dalt a szekérnek.*

*A csobogó pataknál
vízimalom zúgása
hallik közel és távol
békességet vigyázva.
(Kerék Imre: Augusztus)*

Az új Kerék-kötet második része, másik fele a félszáz miniatűr költeményt tartalmazza. Éppen olyan mívéses és teljesek ezek a kisszerkezetek, mint a költő soproni barátjának, Soltra E. Tamásnak a kispasztikái, érmei. A miniatűrökről gondolhatunk a miniatűrakra is: E díszes kezdőbetűbe, az iniciáléba a hajdani illuminátor gyakorta beletömöríthette a történet velejét. Kerék Imre nagy kedvvel készítette el a nyolcvanas évek közepére epigrammáit, aztán sorjázta haikui, s közben mindig adott közre saját és műfordított négy sorosokat. Néki köszönhetjük, hogy Apollinaire *Bestiárium*ának versszakait – pompás, új rímekkel csilingelve – újraolvashattuk a kilencvenes években. E füzérét most egy gyorsfényképpel kezdő, amit görög útján, a kultúránk bölcsőjénél exponált. Találó beköszöntő:

*Körülfontva örök szépségeitek,
köszöntsön benneteket ez a rím,
most, hogy végre láthatlak titeket,
kétezer éves kőkedveseim.*

A második darabnak a címe is a görögség kultúrköréből vététt, ám Balaton-melleyéki tájat nevez meg: *Tempevölgy*. Kerék Imre rendre komponálja ciklusait, s e kötetének két fele is interferál egymással. Az epidauroszi görög kabócadalra felelnek a somogyországi s zalai *Őszi tücskök*:

*Füves réteken terjengő ezüstköd.
tengerit, napraforgót lefejezték. –
Szerszámuk ráspolyozzák őszi tücskök,
visszhangozzák a kaszálók, berkek.*

Nocturne található a dalok és a négysorosok között, itt és ott is.

Babits filozófiai példatárának dió-képéhez a miniatűrök azon darabja tartozik, amelyik egy kivágott fát örökít meg [Vö.: „Kivághatták a vén nyárfát, / az óriás patriarchát, / áll az abban a berekben, mely zúg emlékezetemben” (Illyés Gyula)].

*Kivágták régen az öreg diófát
csak benned hajt új lombot évről-évre
s most már halálig beborít aranyzöld
világgá-szélesedő terebélye*

Kerék Imre a kötet második feléből visszautal először a könyve első felébe, s ezzel egyidőben még visszább – az elődei remekeire. Illyést és Aranyt tartani elődnek a múltból nem kisebb bátorságot követel, nem kevesebb kötelezettséget és kötést, kötődést jelent, mint a modernista oldás, a hagyományt elvető újítás. A költő természetesen nem igazolja, nem mentegeti magát ebbéli elkötelezettségében, inkább négy sorban újratерemti kedves példaképének idejét, terét – s abban alakját:

*A vásári tülekvés ricsaja
nem hat ide, hol felhők szeme rebben
tölgylomb részén. Kalapos öregúr
botozgat az alkonyodó ligetben.*

Arany János margitszigeti alkonyatba vesző képe mellett Kerék Imre elének villantja a tapolcai temetőből a költőházaspár sírját, Batsányi Jánosét és Baumberg Gabrielláét, akik oltártól a koporsóig, a száműzetésben is hűen, mindvégig támogatták egymást. Gondolatban új epitáfium betűit faragná kövükre:

*Nem űz titeket többé vad kopóhad.
Tapolca földje adott nyughelyet.
Örök dicsőség szent csontjaitoknak:
a haza emlékezik s nem feled.*

Kormos István sem hangoztatta a hűséget mint személyiségét legmeghatározóbb tulajdonságot. Az utókor nevében szólni tudó Kerék Imre verseskönyvének mindkét részében föl is bukkan Kormos kópés mosolya, világokat varázsoló lénye. A modernitásban sem nélkülözhető moralitásról üzen néki Kerék Imre, már mint hogy híját érzi: hiányzik az 1977-ben elhunyt társasága, s legfőképpen, hogy nem vált be jóslata: *Utánunk igazabbak jönnek...*

*„Utánunk igazabbak jönnek.” – ?
hát ez egyben eddig tévedtünk, Pista.
Se bű, se bá, felénk nem is köszönnek,
nyomulnak, egymást könyökkel taszítva...*

A mulandóság ellenébe szívében kormosian hűségeskedő Kerék Imre új könyve Akasztón jelent meg, a Kiskun Helikon 9. köteteként. Réthey-Prikkel Miklós és Buncsák Sándor támogatták a kiadványt. A borítón Egry József festményének reprobója: a *Visszhang*. Természetesen egy négysoros írott kép tartozik hozzája. A *Balatoni anzix* ikerverse gyanánt időtlen ars poeticaként is olvasandó:

*Nem rutinnal pingált csendélet,
vagy tájkép itt, mi létre kel. –
Engem a végtelenbe elvesző
kiáltás érdekel.*